

Jarosław Łuniewski *OSPPE*

ZNACZENIE I SYMBOLIKA LASKI MOJŻESZA

Wstęp

Obecne studium jest próbą interpretacji znaczenia i roli jaką odgrywa laska Mojżesza w Księdze Wyjścia. Chodzi tutaj o złożoną kwestię (jakoś zaniedbaną w literaturze fachowej)¹, która rodzi wiele pytań. Teksty biblijne wspominające laskę wcale nie mówią o posiadanym przez nią znaczeniu. Czytamy w nich przede wszystkim o cudownych efektach dokonywanych przez Mojżesza za pośrednictwem laski. Jaką więc rolę spełnia laska w całości opowiadania? I w konsekwencji, jakie przyjmuje znaczenie? Niniejsze studium proponuje lekturę roli i na jej bazie znaczenia jakie przywdziewa laska i ukazuje te lekturę jako jedna z dróg refleksji.

Na określenie laski Mojżesza używa się zawsze terminu *מִצְרָה*. To samo słowo określa także laski Aarona i magów egipskich, czyli nie jest ekskluzywnym sposobem określania przedmiotu będącego w posiadaniu Mojżesza. Mimo różnej terminologii biblijnej, gdy mówi się o lasce Mojżesza jedynym terminem na określenie jej jest rzeczownik *מִצְרָה*²

¹ Wśród bardzo bogatej literatury dotyczącej Księgi Wyjścia, nie ma nic poza krótkimi wspomnieniami laski, które jednak nie dotyczą meritum naszego tematu. Interesujące elementy i uwagi znajdują się pracy: J. L. Ska, *La passage de la mer. Etude del la construction, du style et de la symbolique d'Ex 14,1-31, Analecta Biblica* (Romae 1986) 82-93, która przedstawia jedyną zadowalającą teorię dotyczącą tematu; inne studium ma charakter typowo lingwistyczny: H. Simian-Yofre, *מִצְרָה*, G. J. Botterweck – H. Ringgren (red.), *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, (Stuttgart 1970), t. 4, 818-828.

² Występują jeszcze inne terminy na określenie laski. Odnośnie terminologii por. S. Cavalletti, „La terminologia biblica per il ‘bastone’”, *Antoniano* 28 (1953) 411-424. Termin *מִצְרָה* może mieć także inne znaczenia, wśród których wysuwa się sens „pokolenie”, por. F. ZORELL, *Lexicon hebraicum Veteris Testamenti*, (Romae 1984) 429; W.

Sama terminologia³ zakreśla granice tekstów poddanych analizie: Wj 7-10.14.17 (i Lb 20,1-11 par. do Wj 17,1-7), włączyć w to należy także tekst Wj 4. Wspomniane teksty mogą być czytane jako pewien rodzaj precyzyjnych odwołań, jakby skandowanych odbiciem echa laski. Wj 17,5: „Weź twoją laskę, którą uderzyłeś Nil” przywołuje na pamięć plagi, a w Wj 7,15 na początku całej serii plag czytamy, że Mojżesz ma wziąć „laskę, która zamieniła się w węża”, co tym razem przywołuje na pamięć niedawne wydarzenie w obecności Faraona, ale jeszcze bardziej Wj 4, gdzie laska Mojżesza stała się „laską Boga”. Na nowo pojawia się ona w walce z Amalekitami (Wj 17,9) i znajduje się „przed obliczem Jahwe” w epizodzie wody wyprowadzonej ze skały (Lb 20,9).

Laska w opisie plag egipskich (Wj 7-10)

Kontekstem najbardziej odpowiednim do rozpoczęcia poszukiwań wydaje się być opis plag, w którym laska wspomniana jest 9 razy: Wj 7,15.17.19.20; 8,1.12.13.23; 10,13. Znaczenie jakie posiadają plagi podsuwa nam klucz fundamentalnej lektury do zrozumienia roli samej laski⁴. Trzeba zaznaczyć, że wśród egzegetów nie ma zgodności co do struktury⁵

Gesenius – F. Buhl, *Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch*, (Berlin-Göttingen-Heidelberg, wyd. 17, 1962) 417; H. Simian-Yofre, dz. cyt.

³ Termin występuje 22 razy w tekstach odniesionych do Mojżesza (lub do Aarona) lub do nich obydwu razem Wj 4,2.4.17.20; 7,9.10.12.15.17.19.20; 8,1.12.13; 9,23; 10,13; 14,16; 17,5.9; Lb 20,8.9.11; można dołączyć do tych tekstów także Wj 17,21.23.25 o lasce Aarona, która zakwitła, por. G. Lisowsky, *Konkordanz zum hebräischen Alten Testament*, (Stuttgart, wyd. 3, 1981), 782-783. W dwóch miejscach (Wj 4,3 – dwa razy) zastąpiony jest przez zaimiek. Termin מִסֵּבֶט 11 razy połączony jest z zaimkiem dzierżawczym (Wj 7,9.10.19; 8,1.12.13; 9,23; 10,13; 14,16; 17,5; Lb 20,11); 5 razy poprzedzony jest przez przyimek (א: Wj 7,17.20; 8,1; Lb 20,11; ה: Wj 4,4), 3 razy jest nieokreślony (Wj 4,2; 7,17.20); 6 razy termin ten posiada dodatkową kwalifikację (lub określenie): „laska Boga” (Wj 4,20; 17,9); jest wzięta „z przed oblicza Jahwe” (Lb 20,9); jest tą, „która zmieniła się w węża” (Wj 7,15) i którą Mojżesz „uderzył Nil” (Wj 17,5).

⁴ Pomijamy w niniejszym studium dziesiątą plagę, śmierć pierworodnych, ponieważ należy ona oryginalnie do bloku całości opowiadania o nocy paschalnej, por. J. L. Ska, „Les Plaies d’Egypte dans recit sacerdotal (Pg)”, *Biblica*, 60 (1979), 23-35; niektórzy autorzy za dziesiątą plagę uważają ciemności (Wj 10,21-29), por. D. J. McCarthy, „Plagues and Sea of Reeds: Ex 5-14”, *Journal of Biblical Literature* 85 (1966), 138; R de Vaux, *Histoire d’Israel*, (Paris 1971), 343.

⁵ Odnośnie elementów redakcyjnych, mimo iż przyjmuje się z szerokim marginesem hipotezę całościowej struktury opowiadania o plagach, por. B. S. Childs, *Exodus. A Commentary*, (London 1979), 130-141, zasadniczo zgodnie przyjmuje się podział zapro-

samego opisu. Childs widzi potrójny podział we wnętrzu trzech tradycyjnie wyróżnianych źródeł J, E i P⁶ McCarthy dostrzega strukturę kiastyczną dwóch grup po pięć plag⁷ Greenberg dzieli je natomiast na trzy grupy według formuły rozpoczynającej plagi⁸ Dla naszej refleksji bardziej korzystny jest podział oparty na obecności laski w opisie poszczególnych plag.

Wydaje się, że kontekst bliższy może nasunąć wyjaśnienie problemu obecności laski. Dwa wydarzenia pozwalają na zrozumienie roli plag, a w konsekwencji także roli laski, w całości opisu wyjścia. Mojżesz posłany przez Boga otrzymuje polecenie: „Tę laskę weź do ręki, bo nią masz dokonać znaków” (וְהָיָה הָיָה בְיָדְךָ אֵשֶׁת תַּעֲשֶׂה לָּךְ אֵת הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְיָהּ: Wj 4,17). Ta właśnie laska, która ma służyć dokonywaniu znaków (וְהָיָה) sama także jest nazwana „znakiem” (וְהָיָה: Wj 4,8). Mówi się o dziełach chcianych przez Boga, zdziałanych za pośrednictwem specjalnego wysłannika i przy pomocy konkretnego przedmiotu określonego przez samego Boga. Dzieła mają nosić charakter znaku (וְהָיָה).

ponowany przez J. Wellhausena, zgodnie z którym P stanowi źródło pierwszorzędne, a J i E źródła drugorzędne, odpowiednio bardziej lub mniej obecne. Podział szczegółowy i wyodrębnienie materiału jednego czy drugiego źródła zmienia się trochę u różnych autorów. W opisie plag trzy wyżej wspomniane źródła są połączone. Childs szczególnie opowiada się za dominującą zależnością od źródła P. Mimo to wydaje się, że w pierwszej pladze (i w dziesiątej) mamy połączenie wszystkich trzech źródeł; w siódmej, ósmej i dziewiątej byłyby połączone tylko J i E; w ósmej pladze byłby także pewien wpływ źródła D. J. L. Ska, „Les Plaics d' Egypte...”, art. cyt., 24, dostrzega wewnątrz opisu drugiej i szóstej plagi większy wpływ Pg w stosunku do Ps.

⁶ J = polecenie skierowane do Mojżesza i orędzie do przekazania (7.14nn.26) wraz z odpowiednią groźbą (7,27; 8,17), groźba i jej skutki (7,21;8,20; 9,6), powołanie Mojżesza i związane z tym zatwardzenie serca Faraona (8,4nn.21nn; 9,27nn). E = polecenie podniesienia ręki (lub laski), wykonanie polecenia i początek plagi, formuła zatwardzenia serca Faraona, P = Polecenie Boga dane Mojżeszowi, aby kazał Aaronowi wyciągnąć laskę i spowodować plagę, wykonanie polecenia i początek plagi, zatwardzenie serca Faraona, por. B. S. Childs, *Exodus*, dz. cyt., 133.137 138.

⁷ D. J. McCarthy, „Moses' Dealings with Pharaoh: *Ex* 7,8-10,27” *Catholic Biblical Quarterly*, 27 (1965), 338-339; Tenze, „Plagues and the Sea of Reeds: *Ex* 5-14”, art. cyt.: dla osiągnięcia struktury kiastycznej łączy wydarzenie z laską zamienioną w węża przed Faraonem jako pierwszą plagę.

⁸ M. Greenberg, *The Thematic Unity of Exodus III-XI. Forth World Congres of Jewish Studies*, (Jerusalem 1967), t. 1, 153, dzieli plagi na rozpoczynające się formułą „Idź do Faraona” (1, 4, 7), plagi rozpoczynające się od formuły „Jahwe powiedział do Mojżesza” (2, 5, 8) i plagi rozpoczynające się od polecenia wydanego przywódcom izraelskim (3,6,9).

bezpośrednio przez Jahwe, ukazują, że Jahwe jest po stronie Izraela, działa na jego korzyść (Wj 8,18.19; 9,6.7). W rzeczywistości Bóg sam uderza ludzi i zwierzęta Egiptu, podczas gdy osłania Izraela i jego dobra. Plagi gradu i szarańczy uwypuklają potęgę Jahwe, który traktuje w inny sposób Izraela i Egipt oraz jest zdolny zniszczyć kraj egipski (Wj 9,5).

Z tej panoramicznej wizji plag należy powrócić do zagadnienia fundamentalnego: dlaczego tylko w niektórych plagach laska jest obecna, a w innych znika? Jaką potęgę reprezentuje ten przedmiot? Próbę odpowiedzi na nasze pytanie podjął J.L. Ska¹³. Jest to jedyna istniejąca teoria podejmująca dość wyczerpująco, choć nie zawsze w pełni przekonywująco, zagadnienie znaczenia i symboliki laski Mojżesza.

Z opisu plag wynika jasno, że laska pojawia się wtedy, gdy działają ludzie posłani przez Boga i gdy ich aktywność dotyka elementów kosmosu: wody (Wj 7,17.19.20: 8,1), ziemi (Wj 8,12.13; 10,13) i nieba (Wj 9,23)¹⁴

Pierwszym celem tych plag jest manifestacja w oczach Egipcjan kim jest Jahwe, odpowiadając w sposób bezpośredni na pytanie postawione przez Faraona: „Kim jest Jahwe, abym miał usłuchać jego głosu?” (Wj 5,2). Natomiast w plagach w których laska jest nieobecna, cierpienie dotyka bezpośrednio osobę ludzką a nie kosmos jako taki. One podkreślają, że Jahwe jest Bogiem Izraela i teraz żąda jego uwolnienia. Laska działa tylko wtedy, kiedy Bóg sam objawia się jako potęga kosmiczna, a znika, kiedy Jahwe objawia się jako protektor Izraela. „Laska jest związana przede wszystkim z potęgą kosmiczną i uniwersalną Boga, a nie z jego potęgą szczególną osłaniania Izraela”¹⁵

Ska nie ogranicza się tylko do sformułowania hipotezy, ale weryfikuje ją przy analizie innych tekstów, poza plagami, mówiących o lasce Mojżesza: laska zmieniona w węża (Wj 4,3; 7,10), rozdzielenie morza (Wj 14,16) i woda wyprowadzona ze skały (Wj 17,5; Lb 20,11)¹⁶. Pozostaje

¹³ J. L. Ska, *Le passage de la mer*, dz. cyt. 82-93.

¹⁴ Przedmioty na których laska dokonuje cudów są różne. Interesującym jest odpowiednie pogrupowanie ich: a) wody Nilu (Wj 7,20), Egipt (Wj 8,1), morze (Wj 14,16); b) ziemia – proch (Wj 8,13), ziemia Egiptu (Wj 10,13), Skała (Wj 17,6; Lb 20,11); c) niebo (Wj 9,23); d) naród Amalekitów (Wj 17,9)

¹⁵ Por. J. L. Ska, *Le passage de la mer*, dz. cyt. 82-93.

¹⁶ Tamże, 87-91.

jednak pewna trudność odnośnie plagi ciemności (Wj 10,21-29)¹⁷, ponieważ dotyczy ona nieba, a mimo to nie występuje w niej laska (warto przypomnieć, że plaga ta wychodzi poza ramy plag zdziałanych bezpośrednio przez Mojżesza).

Plaga ciemności (Wj 10,21-19)

Trudność spowodowana przez plagę ciemności, która utrudnia jej zakwalifikowanie, pochodzi z kompozycji tekstu: Mojżesz otrzymuje polecenie by wyciągnąć rękę w kierunku nieba (Wj 10,21) i wykonując to polecenie „wyciągnął rękę” (Wj 10,22). Nie ma tu żadnej wzmianki o lasce. Jeżeli prawdziwe jest twierdzenie, że laska jest używana przez wysłannika Bożego i tylko w tym celu, aby działała na elementy kosmiczne, tj. wodę, ziemię i niebo, dziwnym wydaje się więc fakt, że przy tej pladze, która przecież dotyczy nieba, Mojżesz nie posługuje się tak ważnym przedmiotem.

W rzeczywistości nie jest to jedyny przypadek działania Mojżesza pozbawionego laski. Kontekst Księgi Wyjścia przywołuje inny opis, w którym Mojżesz otrzymuje od Boga rozkaz, by wyciągnął rękę (tym razem nad morze) po przejściu morza (Wj 14,26) i wykonując to polecenie „wyciągnął rękę” (Wj 14,27)¹⁸

W obydwu przypadkach jest mowa o elementach kosmosu: niebie i wodzie, ale skutek działania jest odwrotny od „porządku stworzenia” Pośród ciemności okrywających otchłan Bóg jako najpierwsze stworzenie uczynił światło (Rdz 1,2-3). W Wj 10,22 gest Mojżesza sprowadza ciemności, które pokrywają cały kraj Egiptu.

Inaczej dzieje się przed przejściem Morza Czerwonego. Mojżesz otrzymuje polecenie: „Podnieś swoją laskę i wyciągnij swoją rękę nad morze” (Wj 1,16), ale wykonując to polecenie „wyciągnął swoją rękę” (Wj 14,21). Gest Mojżesza powoduje rozdzielenie wód i otwarcie suchego przejścia. W wydarzeniu tym widzimy wyraźną analogię do dzieła stworzenia: Bóg oddzielił wody od ziemi suchej (Rdz 1,9). Mojżesz ukazuje

¹⁷ Według Ska ciemności nie są prawdziwą potęgą kosmiczną, ani także podmiotem stworzenia; są przeciwnością światła, które jest bliskie Bogu. Ciemności oznaczają brak obecności Boga, por. *tamże*, 89.

¹⁸ M. Noth dostrzega działanie laski Mojżesza, a nie Aarona, która zostaje wzniesiona ku niebu i sprowadza całkowite ciemności. Ponownie Noth w Wj 14,26 widzi laskę Mojżesza zamykającą morze. Por. M. Noth, *Esodo*, dz. cyt. 103.142.

się więc jako delegat Boga, który wypełnia dzieło zarezerwowane samemu Bogu. Jest on obdarzony mocą Bożą przez Boga Stworzyciela, przez tego, który ma władzę nad wodami morskimi¹⁹. Ta moc realizuje się za pośrednictwem laski.

Natomiast po przejściu Izraela wyciągnięta ręka Mojżesza powoduje powrót wód, które ponownie pokrywają suchą ziemię i zatapiają wojsko egipskie (także w tym kontekście pojawia się kontrast pomiędzy światłem i ciemnością: *Wj* 14,20.24.27). W dwóch tekstach: *Wj* 10,22 i *Wj* 14,27 Bóg udziela mocy stwórczej nad wodą i ziemią (elementami kosmosu), ale mocy przywrócenia stanu poprzedzającego stworzenie. W tym przypadku poleca Mojżeszowi użycie tylko ręki a nie laski i Mojżesz wykonuje to polecenie precyzyjnie. Przeciwnie tam gdzie działa laska (polecenie lub wykonanie) chodzi o akt przebiegający zgodnie z porządkiem stworzenia, chodzi o oddziaływanie na to, co już zostało stworzone.

Należałoby w tym miejscu podjąć próbę weryfikacji przedstawionej opinii na bazie tekstów biblijnych: laska powinna ukazać się tylko tam, gdzie nie ma nic, co „wywracałoby” porządek stworzenia. Stwierdzamy łatwo że żaby, komary i szarańcza pochodzą z elementów kosmicznych (wody i ziemi) i odpowiadają stworzeniu istot żywych (por. *Rdz* 1,20). Woda wyprowadzona ze skały i grad odpowiadają rozdzieleniu wód górnych od dolnych oraz wody od ziemi suchej (por. *Rdz* 1,9). Pozostają jednak jeszcze dwie trudności jakie niesą woda Nilu zamieniona w krew i bitwa z Amalekitami. Nie wydają się to jednak kwestie nie do rozwiązania. Całe wyjście Izraela ujmowane jest jako akt stwórczy Boga w odniesieniu do Izraela: podczas wyjścia Izrael otrzymuje swoją egzystencję jako naród, zaczyna żyć, jest stworzony i oto teraz, jeszcze przed zawarciem przymierza na Synaju, pojawia się nieprzyjaciel narodu, który chce położyć kres dopiero co rozpoczętej egzystencji ludu, chce anulować stwórczy akt Boga. Bóg sam przejmuje opiekę nad swoim stworzeniem i broni go. Nawet bez wyraźnego nakazu Boga Mojżesz używa swojej laski podczas bitwy (podnosi ją), można by powiedzieć, że posługuje się nią aby pomóc Izraelowi pokonać nieprzyjaciela. Uzyskane za pośrednictwem laski zwycięstwo potwierdza reprezentowana przez nią moc oraz władzę Mojżesza, potwierdza, że Bóg podtrzymuje w istnieniu swoje stworzenie.

¹⁹ Por. J. L. Ska, *Le passage de la mer*, dz. cyt., 95-96.

Większa trudność, jak się wydaje, przedstawia plaga wody Nilu zamienionej w krew. Krew w Biblii jest symbolem życia²⁰ Krew wylana symbolizuje śmierć. Wszystkie woda Nilu i wszystkie wody Egiptu zamienione w krew wskazują na obfitość krwi, która płynęła. Tekst wspomina także śmierć ryb z powodu plagi i niebezpieczeństwo śmierci dla ludzi z powodu braku wody pitnej. Dlaczego więc w pladze przeciwnej porządkowi stworzenia użyta jest laska? Krew tutaj nie jest krwią istot żywych jest znakiem (כִּס), jest pierwsza za całej serii plag²¹ W Wj 4, 9 woda wzięta przez Mojżesza z Nilu i wylana na suchą ziemię miała być trzecim znakiem wiarygodności (nigdy nie wykonanym), po lasce zamienionej w węża i ręce obsypanej trądem. Dlatego laska ukazuje, że Bóg nie czyni czegoś, co jest przeciwne dziełu stworzenia, nie odbiera życia istotom żywej, lecz ujawnia swoją potęgę nad stworzeniem powodując cudowną przemianę materii w coś innego. Bóg nie niszczy stworzenia, tylko posługuje się nim do czynienia znaków.

Bitwa z Amalekitami (Wj 17, 8-15)

Ostatnie wydarzenie²², w którym pojawia się laska daje nowe światło do zrozumienia mocy reprezentowanej przez ten przedmiot. Chodzi tutaj o bitwę z Amalekitami (Wj 17,8-15)²³ Tekst przyciąga uwagę z powodu wzmianki o lasce w Wj 17,9 i milczeniu o niej w dalszym biegu tekstu: Mojżesz osobiście zapewnia Jozuego, że stanie na szczycie wzgórza i będzie trzymał w swojej ręce „laskę Boga” (וַיִּסַּח הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ), lecz dalej wydaje się - że nie posiada jej z sobą. Czy mówi się więc o przedmiocie, który nie ma wpływu na rezultat bitwy, nie odgrywa żadnej roli? Zauważamy, iż wśród egzegetów nie ma zgodnej opinii odnośnie obecności

²⁰ Por. J. Chevalier – A. Gheerbrant (wyd.), *Dizionario dei simboli. Miti, sogni, costumi, gesti, forme, figure, colori, numeri*, (Milano 1987, wyd. 3) t.2, 322.

²¹ כִּס użyte jest tutaj w znaczeniu niewłaściwym, por. F. Zorell, *Lexicon hebraicum Veteris Testamenti*, dz. cyt., 175.

²² Ostatnie w porządku chronologicznym wydarzeń wyjścia w historii Izraela, ale nie ostatnie w relacji do czasu redakcji (por. Wj 17,1-8 i Lb 20,1-13).

²³ Zasadniczo zgodnie fragment przypisuje się źródłu E, ze względu na obecność laski, por. B. S. Childs, *Exodus*, dz. cyt., 313. Natomiast M. Noth, *Esodo*, dz. cyt. 74, przypisuje go źródłu J.

jak i funkcji laski Mojżesza podczas bitwy z Amalekitami²⁴ Opierają oni swoje hipotezy na Wj 17,11, wierszu wspominającym dwa razy łaskę Mojżesza, która wznosiła się (יָרָה) i opadała (נָפְלָה) i tylko ona sama²⁵ W rzeczywistości bardziej racjonalnym wydaje się, że Mojżesz trzymał łaskę w rękę zgodnie z wcześniejszą obietnicą daną Jozuemu²⁶

Na podstawie tekstów, które wspominają łaskę i rękę można wywnioskować, że laska i ręka są jakby zamienne²⁷, tzn., że teksty mówiące o lasce i ręce nie czynią rozróżnienia o ile polecenie Boga odnosi się do jednej lub drugiej rzeczywistości, lub do obu razem, a wykonanie tego polecenia ma na względzie rzeczywistość odmienna²⁸

Zakładając zamienność pomiędzy laska i ręka wydają się słuszne, także w odniesieniu do ręki, obserwacje jakie czyni Hubert odnośnie formuły יָרָה (wyciągnąć rękę). Wyrażenie zakłada spełnienie aktu zarezerwowanego samemu Bogu (nawet przez posłaną osobę), aktu mającego charakter nadzwyczajny i uroczysty²⁹ Rezultat wspomnianych wydarzeń jest zawsze efektywny: woda zamienia się w krew (Wj 7,20), żaby wychodzą z wody i pokrywają Egipt (Wj 8,2), pył zamienia się w komary (Wj 8,13), grzmoty i grad spadają na ziemię (Wj 9,23), stada szarańczy spadają na Egipt (Wj 10,13), morze rozdziela się ukazując Izraelitom suche

²⁴ Problem jaki pojawia się w perykopie dotyczy relacji między ręką, rękami i łaską Mojżesza, por. B. S. Childs, *Exodus*, dz. cyt. 314. Wiele komentarzy pomija obecność laski, por. J. L. Ska, *Le passage de la mer*, dz. cyt. 90-91; H. Simian-Yofre, *יָרָה*, art. cyt., 821. M. Noth, *Esodo*, dz. cyt. 175, wzmiankę o lasce w Wj 17,9 uważa za głose.

²⁵ Pentateuch Samarytański i niektóre tłumaczenia czytają יָרָה w liczbie mnogiej, ale jest to późniejsze zharmonizowanie z w. 12, por. B. H. Childs, *Exodus*, dz. cyt., 311. Natomiast M. Buber, *Moïse*, (Paris 1957), 109, występującą pierwszy raz tutaj liczbę mnogą uważa za dzieło redaktora, który takie postępowanie zrozumiał jako postawę modlitewną.

²⁶ Por. M. Buber, *Moïse*, dz. cyt., 109; także B. S. Childs, *Exodus*, dz. cyt., 314, uznaje możliwość, że laska znajdowała się w podniesionej ręce, ale nie miało to decydującego znaczenia.

²⁷ Por. J. L. Ska, *Le passage de la mer*, dz. cyt. 83.

²⁸ Wj 7,19: „Weź swoją łaskę i wyciągnij rękę”, por. Wj 7,20: „Podniósł łaskę”; Wj 8,1. „Wyciągnij rękę z swoją łaską”, por. Wj 8,2: „Wyciągnął rękę”; Wj 8,12. „Wyciągnij swoją łaskę”, por. Wj 8,12: „Wyciągnął rękę ze swoją łaską”; Wj 9,22: „Wyciągnij rękę”, por. Wj 9,23: „Wyciągnął swoją łaskę”; Wj 10,12: „Wyciągnij rękę”, por. Wj 10,13: „Wyciągnął swoją łaskę”; Wj 14,16: „Podnieś łaskę i wyciągnij rękę”, por. Wj 14,21. „Wyciągnął rękę”

²⁹ Por. P. Humbert, „Etendere la main”, *Vetus Testamentum*, 12 (1962), 390.

przejście (Wj 14,21). Wszystkie teksty opisujące plagi uczynione przy pomocy laski, łącznie z rozdzieleniem Morza Czerwonego pozwalają na rozumienie wyrażen „ręka” i „laska” jako zamiennych. Plaga ciemności i zamknięcie morza stanowią tu wyjątek – właśnie z powodu całkowitego braku wzmianki o lasce³⁰. Można twierdzić, że interesujący nas tekst (Wj 17,9-11) umiejscawia się na tej samej linii zamienności między laską i ręką; Mojżesz podczas bitwy z Amalekitami podnosił (lub opuszczał) rękę z laską, lub lepiej, podnosił (lub opuszczał) laskę Boga, którą trzymał w ręku. Ręka, ponieważ jest organem działania, wskazuje aktywna moc działania³¹ i wystarczałaby do odniesienia zwycięstwa, ale Mojżesz podnosi³² „laskę Boga”, która już tyle razy przyczyniła się do rozwiązania sytuacji dramatycznych. Decydującym na pozytywny rezultat bitwy jest akt wznoszenia laski (czasownik רָם).

Bardzo bliskim naszym jest tekst *Lb* 20,11 – mówi się, że Mojżesz po wzięciu laski „z oblicza Jahwe” (*Lb* 20,9) podniósł rękę i uderzył laską skałę. Widzimy wyraźnie, że także w tym przypadku „podnieść rękę” suponuje obecność laski ujętej w rękę. Innego potwierdzenia możliwości zasugerowanej lektury w *Wj* 17,11 dostarczają jeszcze dwa inne teksty, w których czasownik רָם ma jako przedmiot laskę³³: *Wj* 7,20 (z b.) i *Wj* 14,16. Formuła „podnieść laskę” (*Wj* 7,20; 14,16) lub „podnieść rękę” (z laską) (*Wj* 17,11; *Lb* 20,11) pojawia się tylko w momentach kluczowych rozpoczynających rozwiązanie niebezpieczeństwa, które zawisło nad egzystencją Izraela: ucisk niewoli (*Wj* 7,1nn), atak wojsk Faraona (*Wj* 14,4nn), brak wody do picia (*Wj* 17,1 par. *Lb* 20,1), wojna podjęta przez

³⁰ M. Noth, *Esodo*, dz. cyt. 103.142, także w tych dwóch epizodach widzi aktywną obecność laski.

³¹ Por. H. Lesetre, „Main”, L. Pirot – A. Robert – H. Cazelles – A. Feuillet (red.), *Dictionnaire de la Bible. Supplément*, (Paris 1928), t.4, 581.

³² Czynność opuszczania nie jest typową charakterystyką laski. Dlatego nie realizuje reprezentowanej przez siebie mocy i Izrael staje się słabszy. Nie oznacza to jednak, że możliwość opuszczania się laski wraz z ręką staje się swoistym nieprzyjacielem Izraela.

³³ We wszystkich tekstach do terminu מָסָה odniesionych jest 6 czasowników: שָׁלַךְ występujący 3 razy (*Wj* 4,3 – dwa razy; 7, 9); שָׁלַח 2 razy (*Wj* 4,4; 7,10); לָקַח 8 razy (*Wj* 4,17.20; 7,9.15.19; 17,5; *Lb* 20,8.9); נָקָה 6 razy (*Wj* 7,17.20; 8,12.13; 17,6; *Lb* 20,11); וָקָה 14 razy (laskę: *Wj* 8,12; 9,23; 10,13; rękę z laską: *Wj* 8,1.13; rękę paralelnie do laski: *Wj* 7,19; 8,2; 9,22; 10,12; 14,16.21); zaznaczamy tutaj także rękę w miejscu, gdzie oczekiwano by się laski: *Wj* 10,21.22; 14,26.27); רָם 4 razy (laska: *Wj* 7,20; 14,16; ręka z laską: *Wj* 17,11; por. w. 9; i *Lb* 20,11). W *Wj* 7,12 wydaje się, że laska działa sama i pożera (בָּלַע) laski (מָסָה) magów egipskich.

Amalekitów (Wj 17,8); tzn. formuła ta rozpoczyna zbawczą interwencję Boga na korzyść narodu wybranego³⁴ Właśnie wzniesiona laska, bardziej niż sam gest jej podnoszenia, przyczynia się do pozytywnego rezultatu.

Normalnie laska uchwycona jedną dłonią trzymana jest w pozycji pionowej, opiera jeden koniec na ziemi a drugi kieruje ku niebu. Aby bardziej przybliżyć się do nieba, tj. aby wzmocnić swój kontakt ze sferą niebieską, musi ona przerwać swoją łączność bezpośrednią z ziemią, musi „podnieść się” W tej nowej pozycji laska staje się skutecznym środkiem mocy, którą reprezentuje w sposób widzialny; w sposób wyraźniejszy należy więc do Boga o ile bardziej jest zbliżona do Niego. Przedmioty bardziej bliskie Boga mają bowiem większy udział w jego mocy, są bardziej jego własnością. Ta nowa relacja dokonuje się za pośrednictwem osoby Mojżesza. Powiązanie z ziemią, przerwane przez oddalenie się laski od niej, teraz uaktualnia się za pośrednictwem osoby Mojżesza, który związany jest z ziemią stając na niej, a równocześnie uczestniczy w mocy laski trzymając ją w ręce.

Przedmiotem na który działa laska w czterech tekstach jest woda (por. Wj 7,20; 14,16; 17,6; Lb 20,11), jeden z elementów kosmicznych. Nad potęgami kosmosu zwycięża potęga Boża reprezentowana przez laskę. Natomiast w Wj 17, 9 (11) moc laski realizuje się nad Amalekitami. Co reprezentuje naród Amalekitów dla Izraela? Powiedzieliśmy wyżej, że jest on nieprzyjacielem Boga, mocą nieprzyjazną porządkowi ustanowionemu przez Boga samego, opierającą się Bożemu planowi ukonstytuowania Izraela w naród. Z tych powodów przeciwność ta musi być przewyciężona.

Konfrontacja między Mojżeszem i magami egipskimi

W pierwszych trzech plagach wspomina się o lasce Aarona. Wydaje się jednak, że zawsze chodzi o laskę Mojżesza. W Wj 7,15 Mojżesz ma iść na spotkanie z Faraonem i trzymać w ręce laskę, która zamieniła się w węży (ⲙⲛⲓ), co jest echem Wj 4,2nn. Jeśli w Wj 7,19 poleca się Aaronowi użyć laski i on dokonuje znaku, to jednak wypowiedź Wj 7,17 odnosi się do laski, którą Mojżesz miał trzymać w ręce (por. Wj 7,15). W Wj 17,5 Mojżesz ma wziąć laskę, którą uderzył Nil, ale z kontekstu wiemy, że cały czas chodzi o tę samą laskę.

³⁴ Pierwsza plaga jako preludeum wyjścia z Egiptu; otwarcie przejścia przez Morze Czerwone; wyprowadzenie wody ze skały; zwycięstwo nad Amalekitami.

Na określenie laski Mojżesza (nazywanej także laską Aarona) i lasek magów egipskich, jak już wspomniano, używa się tego samego rzeczownika מִסֵּבָה. Wszystkie rzucone przed Faraonem zamieniają się w תַּיִת (węże) jednak laska Mojżesza „pożarła” laski magów (Wj 7,12)³⁵ Interesujący jest fakt, że w pierwszych dwóch plagach magowie, przy użyciu ich lasek, potrafią wywołać efekty podobne do tych, które uczynił Aaron. Wykonując polecenie przekazane mu przez Mojżesza Aaron podnosi laskę i uderza nią wody Nilu, które zamieniają się w krew (לָדָה: Wj 7,21). Magowie uzyskują podobny efekt, ale przy pomocy „nauk tajemnych” (בְּלִטְיָה). Druga plaga przynosi podobny obraz – laska powoduje wyjście żab z wody (Wj 8,2). Ponownie „nauki tajemne” magów wywołują paralelne zjawisko. W trzeciej pladze Aaron uderzył pył ziemi i oto zamienił się on (הָהָ = stał się: Wj 8,12.13) w komary. Tym razem usiłowanie magów kończy się niepowodzeniem, a co więcej sami zostają poddani utrapieniom plagi. Rozpoznają ponadto interwencję „palca jakiegoś Boga”³⁶ Widać więc tutaj wyraźną różnicę pomiędzy mocą reprezentowaną przez laskę Mojżesza i laski magów egipskich, których z reszta później się nie spotyka.

Tym razem wydarzenie „cudowne” ma jako przedmiot zmianę pyłu ziemi w komary. Przedmiot nieożywiony, element kosmosu, staje się istotą żywą. W tym kontekście spotykamy ponownie moc stwórcza Boga, moc którą On uaktualnia poprzez swego posłannika, który posługuje się specjalną laską. To nie jest to samo, co wyprowadzić żaby z wody; na rozkaz Boży były uczynione i na ten sam rozkaz są wyprowadzone. W Wj 8,13 mamy do czynienia ze zmianą radykalną. Można powiedzieć, że zmiana radykalna zaszła także w przemianie wód w krew (która może być symbolem życia, ale nie jest istotą żywą), ale tutaj chodzi tylko o zmianę materii (wodę) w inną materię jako znak.

Różnica pomiędzy laską Mojżesza i laskami magów pochodzi z natury nabytej. Jest ona „laska Boga” (מִסֵּבָה הָאֱלֹהִים Wj 4,2; 17,9), jest przedmiotem, który partycypuje w „sacrum” Wydarzenie na Synaju

³⁵ Według niektórych autorów chodzi o panowanie Jahwe, dla innych jest to symbol duszy przemienionej przez Ducha Bożego, por. J. Chevalier – A. Gheerbrant, (wyd.), *Dizionario dei simboli*, dz. cyt. t. 1, 137-138.

³⁶ Por. B. Couroyer, „Le 'doigt de Dieu' (Exode, VIII, 15)”, *Revue Biblique* 63 (1956), 481-495; który odróżnia teksty mówiące o „palcu Boga” od tekstów mówiących o „palcach Boga” i konkluduje, że zdanie może być pochodzenia egipskiego, a אֶצְבַּע אֱלֹהִים (palec Boga) odnosi się do laski użytej przez Aarona.

wskazuje na ten charakter sakralny laski Mojżesza. Mojżeszowi zbliżającemu się do krzaka gorejącego Bóg nakazuje, aby zdjął sandały ponieważ stoi na „ziemi świętej” (אֲדָרְמַח־קִדְשׁ Wj 3,5). Zgodnie z Bożym rozkazem na tę samą ziemię Mojżesz rzuca swoją laskę (Wj 4,3), która dotyka ziemi całą swoją długością i zamienia się w węża (zwierze symbolizujące także sacrum)³⁷ Laska zostaje uświęcona poprzez kontakt z ziemią świętą (kontakt z „sacrum” niszczy przedmioty lub je uświęca) i stała się „laską Boga”³⁸ Nabyła ona nowej wartości i kiedy działa, działa na rozkaz Boga używając mocy Bożej w sposób chciany przez Boga. W tym świetle możemy zrozumieć dlaczego magowie egipscy nie potrafili naśladować trzeciej plagi. Ich laski pozbawione mocy Bożej reprezentują tylko spryt i przebiegłość magii używanej przez ludzi. W tej rywalizacji z Mojżeszem magowie egipscy odkrywają, że ich „moc” jest ograniczona.

Zakończenie

Niniejsze studium doprowadziło nas do przekonania, że rola laski Mojżesza w plagach polega na zmanifestowaniu mocy nad elementami kosmosu, tj. mocy kosmicznej uniwersalnej. Ta manifestacja zmierza do pokazania kim jest Jahwe, jako odpowiedź na pytanie Faraona rozpoczynające całość opisu (Wj 5,2). Laska występuje tylko wtedy, kiedy Jahwe objawia się jako potęga kosmiczna uniwersalna; nie występuje w przypadkach, gdy Bóg uderza osoby, tzn. w przypadkach w których Bóg ukazuje się jako protektor Izraela.

Moc stwórcza jest także ukazana w opisie bitwy z Amalekitami: symbolika laski odnośnie elementów kosmicznych rozszerza się na zbawienie, ponieważ laska reprezentuje specjalną interwencję Boga dla ocalenia swojego ludu. „Moce magiczne” przypisywane lasce nie są niczym innym jak zdolnością do czynienia znaków. Wreszcie laska jest przedmiotem konkretnym i jako taki posiada moc specjalną, tzn. moc do manifestowania potęgi Jahwe.

³⁷ Na temat symboliki węża zob. np.: J. Durham, *Exodus*, dz. cyt. 44; J. Chevalier – A. Gheerbrant, (wyd.), *Dizionario dei simboli*, dz. cyt., t. 2, 357-372.

³⁸ Według M. Buber, *Moise*, dz. cyt. 109, laska Mojżesza oryginalnie nie jest magiczną pałeczką, ale jest kijem pasterza, który trzymał w dłoni i który stał się „laską Boga” dotykając całą długością ziemi świętej, podobnie jak Mojżesz stał się „człowiekiem Boga”

Właściwie w momencie powołania Mojżesza laska zyskuje nowe właściwości: jest ona uświęcona poprzez kontakt z „ziemią świętą” na Synaju. W tym wydarzeniu laska zamienia się w węża, zwierzę które reprezentuje wartości pozytywne (życie płodność), a zarazem negatywne (niebezpieczeństwo i śmierć). Sama laska działa równocześnie na korzyść Izraelitów i na niekorzyść Egipcjan.

SIGNIFICATO E SIMBOLISMO DEL BASTONE DI MOSE'

Riassunto

Il nostro studio sul significato ed il simbolismo del bastone di Mose' ci ha condotto a dedurre che il ruolo di questo oggetto nello svolgimento delle piage in Egitto consiste nella manifestazione di un potere sugli elementi del cosmo, cioè un potere cosmico. Questa manifestazione è tesa a dimostrare chi è il Signore, come risposta alla domanda del Faraone inaugurativa del racconto (*Es* 5,2). Il bastone interviene solo quando il Signore si rivela come potenza cosmica universale; esso non interviene nei casi in cui Dio colpisce le persone, cioè nei casi in cui Dio si presenta come protettore di Israele.

Il potere creativo si mantiene anche nell'episodio della battaglia contro Amalek; il simbolismo del bastone sui poteri cosmici si allarga alla salvezza, perchè il bastone rappresenta l'intervento di Dio per salvare il suo popolo. I „poteri magici” attribuiti al bastone altro non sono che il potere di operare segni, essendo il bastone visto come uno strumento a contatto con la potenza del cielo. Il bastone è un oggetto concreto, e, in quanto tale, ritiene un potere speciale, quello di manifestare il potere di Dio.

È nella vocazione di Mosè che il bastone acquisisce un nuovo valore: esso è sacralizzato dal contatto con il „suolo sacro” quando viene gettato a terra da Mosè sul Sinai.